

A. D. XENOPOL DESPRE ELITA INTELECTUALĂ

Andi Mihalache

Inclus în seria preocupărilor xenopoliene vizînd evoluția elitelor noastre, fragmentul pe care îl propunem acum este cea de a doua parte a unui studiu apărut în "Revue Internationale de l'Enseignement" (1912). Este o propensiune analitică pe care o regăsim în lucrări de felul celor dedicate lui Nicolae Kretzulescu, biografia acestuia fiind paradigmatică pentru conduita social-politică a segmentului liberal al boierimii românești. Această facțiune "bonjouristă" s-a constituit - din perspectiva modernizării noastre - într-o incontestabilă elită națională prin refuzul încremerii în privilegiul genealogic, prin demersurile privind erodarea severelor cezuri mentale ale ansamblului social românesc, prin receptivitatea față de ideile novatoare ale veacului (egalitarism liberal, regim constituțional după model englez, înproprietărire printr-un modus vivendi între țărani și proprietari) și, mai ales, prin strădania "apostolică" de a le impune gândirii compatrioților.

În prima parte a acestei lucrări Xenopol schițează un curriculum vitae al modernității noastre culturale pornind de la premisele unității lingvistice a românilor, cultivați sau nu, a afinităților pe care aceștia - în special cei din Regat - le-au resimțit, pe filieră latină, față de limba și modelul cultural francez. Doar în Transilvania și Bucovina "alternativa" germană concura cu mai mult succes preponderența culturală a Franței. Totuși, observă el, "în ciuda influenței politice și economice a Germaniei care, de patruzeci de ani a devenit tot mai evidentă în România, influența socială și intelectuală a Franței s-a menținut, am putea spune, intactă". Xenopol evidențiază unitatea de limbă a românilor de oriunde ar fi, atît în registrul popular cît și în cel cult, insistînd asupra comuniunii dintre cele două planuri lingvistice: "limba română posedă deci, calitatea de a fi organul de comunicare a gândirii de la vîrf și pînă la baza ierarhiei sociale".

Față de cultura transilvăneană, comunitară, pragmatică, euristică și deci susceptibilă comunicării dintre intelectualitate și țărănime, Xenopol constată faptul că în Regat, cultura tindea spre autosuficiență, lipsită fiind de audiență și finalități sociale imediate. Cele două zone geografice menționate se deosebesc în ceea ce privește socializarea proiectului intelectual. Spre deosebire de Ardeal, demersul intelectualilor din România liberă înfîrșia să-și anunțe reușita întrucît,

afirma Xenopol, tărâmul român este "absolut indiferent la tot ceea ce ține de organismul din care el face parte". "Abis intelectual" este termenul pe care istoricul îl utilizează pentru a caracteriza relația dintre intelectualitate și clasele inferioare din Regat. Oricât ar fi de paradoxal "asistăm la spectacolul foarte curios al unui popor unificat în spirit prin aceeași limbă dar separat aproape complet în două corpuri distincte prin toate celelalte elemente de civilizație". Dar cum conștiința colectivă a unei națiuni nu se cristalizează doar prin exerciții livrești solicitând tuturor claselor sociale să se unească în jurul unui interes comun, Xenopol își continuă demersul critic oprindu-se asupra gradului de participare și independență pe care elementul românesc îl are în toate ramurile de activitate și mai ales în creația culturală. Departe de a se entuziasma, Xenopol nu ezită să impună oricărui reviriment românesc examenul unei evaluări critice, oricât de promițător s-ar fi arătat acesta în economia proiectului de modernizare a României.

În spirit junimist, el vede în imitația entuziastă a modelului cultural francez și în dependența economică față de Occident, cauzele subdezvoltării noastre și ale lipsei de personalitate pe care cultura românească o manifestase din plin. În comparație cu exemplara comunicare dintre intelectuali și societate din Transilvania, Xenopol evidențiază o Românie liberă însă ruptă în două identități divergente. Pe de o parte, "înalta societate" autoidentificată cu țara, înstrăinată cultural prin asimilarea mecanică și prin imitarea sterilă a producțiilor gândirii franceze în special și doar episodic a celei germane. Iar pe de altă parte, "restul"... majoritar al țărănimii apatice din punct de vedere civic și ostilă "modernismului" sau, mai curînd, promotorilor lui - proprietarii -, întîrziată într-un tradiționalism aproape pravoslavnic. În concepția lui Xenopol, această disparitate la nivel național-cultural, are drept cauză proverbiala inapetență a elitelor românești pentru activitățile pur lucrative - lăsate, cu "generozitate", străinilor care dominau astfel atît cultura cît și economia românească - și preferința obstinată pentru funcțiile publice. Astfel, procesul de afirmare națională nu a putut beneficia, potrivit lui Xenopol, de prezența unei "stări a treia" românești, care să-și asume transpunerea, în mentalul colectiv, a ideilor de emancipare socială și națională.

INTELECTUALITATEA ROMÂNEASCĂ*

A. D. Xenopol

Francezii care vizitează România - și cea mai importantă dintre aceste vizite a fost aceea a celor 200 de excursioniști conduși de Louis Olivier (a cărui moarte prematură a marcat profund poporul român), sub auspiciile publicației "Revue générale des sciences" - atunci când pătrund în saloanele înaltei societăți din București, din Iași și din oricare oraș de provincie, nu se simt prea departe de țară. Aranjamentul și decorul, casele, mobilele, mesele, serviciul, totul e șlefuit, mai mult sau mai puțin fidel după modelele franceze. Dacă-și aruncau ochii spre un dulap cu cărți, deseori vedeau lucrări franceze. Mesele și etajerele sînt pline de reviste și ziare pariziene și de ultimele noutăți ale romanului și comediei franceze. Limba care poate fi auzită peste tot este franceza iar problemele care se discută, politice, literare și artistice, sînt cu siguranță cele care, în același moment, pasionează publicul francez. Dintre istoriile tuturor popoarelor, cu excepția propriului popor, oamenii din înalta societate românească o cunosc cel mai bine pe cea franceză.

Străinul va fi, între altele, surprins de cultura destul de solidă și de variată pe care o va întîlni în cazul multor bărbați și femei din lumea bună, cultură pe care, deși și-au însușit-o nu doar în Franța, ci și în alte țări, o discută mereu prin intermediul limbii franceze care, așa cum am observat deja, prin influența ei suverană, îi obligă chiar și pe cei care și-au făcut studiile în altă parte să se supună cerințelor sociale și să vorbească franceza după întoarcerea în România.

Această cultură pe care românii și-au apropiat-o atît în Franța cît și în Germania, a ajutat mult la ridicarea materială și intelectuală a țării. Nu numai că moravurile au fost total schimbate prin înlocuirea vechiului aspect oriental și grecesc al societății românești cu unul occidentalizat dar mai ales diferitele ramuri de activitate privată și publică au făcut progrese cu adevărat surprinzătoare dacă ne gîndim la faptul că civilizația occidentală nu a fost introdusă mai profund la români decît începînd cu domnia lui Alexandru Cuza (1859-1866), în timpul căreia s-a realizat faptul capital al renașterii românești: unirea celor două Principate, Moldova și Valahia. Această civilizație nu datează deci decît de vreo jumătate de secol și în acest scurt interval de timp nu numai că toate marile invenții moderne au fost introduse în țară dar ceea ce este mai remarcabil este faptul că străinii care, la început, au fost chemați în România pentru a construi drumuri, poduri, căi ferate,

* Extras din *Revue Internationale de l'Enseignement*, mai-iunie 1912.

telegrafe, pentru a organiza armata, spitalele, școlile, penitenciarele, au fost prompt înlocuiți prin localnici formați în școlile Occidentului, unde ei au învățat nu numai să mînuiască aceste instrumente ale civilizației, ci, în parte, să le și construiască. Corpul de ingineri români a fost la înălțimea acestei considerabile sarcini întrucît cei care au construit marele pod peste Dunăre, docurile de la Brăila și Galați ca și o mare parte a căilor ferate care străbat România, au fost ingineri din țară. Școala de poduri și șosele de la București este una dintre cele mai bune din Europa deși românii nu încetează nici acum să adune cunoștințe tehnice din marile școli ale Occidentului.

Alte ramuri ale activității naționale care au urmat un mers ascendent sînt următoarele:

În ce privește reorganizarea armatei începută cu ajutorul unei misiuni militare franceze, în timpul lui Cuza, ea se va accelera sub supravegherea personală a regelui Carol I. La 11 ani de la preluarea destinului țării, în 1877, această armată va da o probă strălucitoare a calităților sale, de la instrucția corpului de ofițeri la bravura de orice moment a soldaților, în războiul pentru independență, în care intervenția ei cerută într-un moment de mare pericol pentru ruși, va aduce victoria drapelului nostru. De atunci armata română n-a încetat să progreseze, ca instrucție și disciplină și, mai ales cea din urmă, a fost greu încercată în 1907, atunci cînd primejdioasa revoltă a țăranilor a dus România la doi pași de pierzanie. Ea nu a fost salvată decît prin obediența trupelor care n-au ezitat nici un moment să lupte contra fraților lor, țăranii revoltați.

Justiția a luat și ea parte la progresul țării. Tribunalele de toate gradele, independent de organizarea lor care a variat destul de mult de la reforma din 1864, s-au ameliorat continuu ca urmare a afluenței crescînde a elementelor dotate cu cunoștințe juridice mai profunde și, în același timp, mai preocupate de demnitatea de magistrat, astfel încît, astăzi, magistratura română se distinge atît prin cultura spiritului său cît și prin calitățile ei morale. Corpul avocaților, profesiune foarte lucrativă în România, cuprinde elemente care pot fi plasate alături de marile somități ale baroului european, prin erudiția în materie de drept, prin talentul de expunere și prin elocvența lor. Cariera de avocat deschizînd calea cea mai scurtă spre funcții publice și politice, constituie profesiunea cea mai cultivată din țară. Această predominanță a avocaturii în viața publică are însă și consecințe nefavorabile căci îi conferă un rol mult prea mare în conducerea treburilor țării.

Școlile au avut și ele un mers ascendent. Cele două Universități, din București și Iași numără mai mult de 120 de profesori dintre care mulți au o reputație europeană și 3 800 studenți (București: 70 de profesori și 3 000 de studenți). Studiile superioare pufînd fi urmate acum și în țară, exodul tineretului spre Universitățile străine este mai puțin puternic decît altă dată deși există încă un număr considerabil de studenți români în școlile cele mai reputeate ale Occidentului. Instrucția primară este încredințată institutorilor ieșiți din școlile normale, mult mai bine pregătiți decît

înaintașii lor. Doar instrucția secundară este încă ezitantă și aceasta datorită tendinței nefericite de a supraîncărca programele de toate felurile cu noțiuni utile și inutile, care chinuie spiritul copiilor, surmenează pe cei silitori și-i paralizează complet pe cei mai puțin dotați. Viciile sistemului de instruire în România sînt, pe de o parte, faptul că nu se mai interesează de țărani care uită curînd ceea ce au învățat la școală iar pe de altă parte, faptul că așezămintele de instruire ale Statului nu pregătesc elevii în vederea unor funcții publice. Avem, pe de parte, un anumit număr de analfabeți iar pe de altă parte o pletoară de aspiranți la carierele publice.

Aici este mare slăbiciune a civilizației române. Românii și-au ascuțit spiritul, de timpuriu, prin studiu și cultură, lucrează independent și ocupă posturi publice: Facultățile de Drept furnizează avocați, fiind cele mai puternice surse pentru carierele de stat. Cele de Medicină furnizează candidați pentru posturile de medici din spitale sau angajați ai serviciilor sanitare ale statului, ale departamentelor și comunelor. Facultățile de Litere și Științe oferă profesori pentru școlile secundare. Cei care trăiesc din simpla exercitare a profesiei pentru care au studiat, pot fi numărați pe degete, exceptînd avocații de talent care, prin politică, ajung la situații de invidiat. Surprinzător este să vedem numeroase școli create tocmai pentru a stopa această mișcare spre funcțiile publice, contribuind, de fapt, la accelerarea ei. Astfel, școlile de comerț furnizează funcționari pentru Banca Națională și cele 32 de sucursale; cele de artă și meserii, de maiștri și muncitori în atelierile căilor ferate care în România sînt în întregime proprietatea statului. Și chiar școlile de agricultură, supraveghetori sau șefi de lucrări în fermele model și profesori de agricultură în școlile inferioare de aceeași natură. Toate aceste școli speciale, create în scopul de a dirija activitatea națională spre cariere practice, nu pot stopa puternica presiune socială creată și fortificată de prejudecăți înrădăcinate de secole prin care se apreciază doar ocupațiile girate de autoritatea guvernamentală. În acest aspect stările de lucru deloc mulțumitoare continuă să persiste. Cîțiva comercianți și industriași români pe care abia îi distingem din masa străinilor nu fac decît să-și lase urmașilor agoniseala. Fii se grăbesc să mărească această avere făcută la teighea și să se lanseze în carierele publice spre care accesul este deschis prin studiile plătite de părinții lor. Fiicele, bine dotate ca zestre, au rolul de a reda strălucirea blazoanelor acelor fii căzuți în mizerie și toți acești urmași de burghezi, îmbogățiți din comerț și industrie acced în *high life*-ul societății unde fac uneori o figură bună prin cultura pe care și-au însușit-o. Pentru a înțelege pînă unde merge această tendință a spiritului public trebuie să se știe că guvernul liberal care tocmai a părăsit puterea este cel care a organizat cele mai multe școli speciale în intenția de a întoarce tineretul de la vînătoarea de funcții și, în același timp, a luat o altă măsură poate mai eficace, și poate cu același rezultat, aceea de a extinde inamovibilitatea multor clase de funcționari care pînă acum puteau fi înlocuiți după plac și reducînd astfel numărul locurilor disponibile. Însă liberalii și-au tăiat singuri craca de sub picioare. Negăsind unde să-i plaseze pe noii recruți politici, a fost nevoit să creeze locuri noi

și să împovăreze bugetul, în mai puțin de patru ani, cu suma de 25 000 000, destinată acoperirii cheltuielilor cerute de aceste locuri nou create.

Clasa cultivată a românilor din România liberă nu a muncit deci independent și nu a manifestat acel zel specific celor care prezidează conducerea și guvernarea societății. Producerea reală o bogăției, cea obținută din sol sau din transformările materiei, a fost lăsată, pe de o parte, țăranilor, iar pe de altă parte, străinilor. Țăranii cultivă pământul, iar străinii exploatează munca lor ocupându-se, între timp, cu industria și comerțul. Românii nu practică aceste profesii decît într-o mică măsură, marile stabilimente, cele care obțin beneficii considerabile, negăsindu-se decît cu totul excepțional în mîinile lor. Exportul cerealelor care constituie cea mai mare sursă de bogăție a țării, se efectuează de asemenea pe filiera marilor comercianți străini din Brăila și Constanța. Importul mărfurilor nu se găsește nici el în mîinile autohtonilor. Exploatarea pădurilor și cea a petrolului care au luat proporții considerabile, sînt întreprinse, de asemenea, de societăți capitaliste străine. Fabricile fondate în România de la promulgarea legii portejării industriei, în 1887, sînt aproape toate în proprietatea societăților străine. Casele de comerț "cu amănuntul" ca și prăvăliile de diferite feluri sînt, aproape jumătate din ele, în mîinile străinilor. Dacă adăugăm tuturor acestor realități faptul că datoria publică a României care crește, cu împrumuturile funciare, la mai mult de 2 000 000 de franci, este contractată în întregime în afara granițelor, nu vom putea nega că România depinde mai mult de cît ar fi indicat de cooperarea cu exteriorul.

Oricum, nu putem priva țara de capital. După regimul de spoliere sub care am trăit timp de secole, nu vom putea închide porțile capitalurilor străine întrucît cea mai mare parte a ameliorărilor introduse cum ar fi caile ferate, flotilele de comerț, edificiile publice, lucrările edilitare, sînt datorate acestor capitaluri. Fără concursul lor, bogățiile noastre, cum ar fi petrolul, de exemplu, ar fi rămas și acum neexploatate dar *est modus in rebus*. Apoi progresul țării cerea ca aceste surse de venituri să se întoarcă treptat în patrimoniul național. Am enumerat pe scurt diferitele ramuri de activitate care au fost destul de prompt naționalizate (p. 15). Să observăm totuși că toate aceste ocupații erau mai mult sau mai puțin *în relație cu Statul*. De îndată ce a fost vorba de muncă liberă neasociată cu ideea de autoritate, ea a fost respinsă de către compatrioți și tot mai mult abandonată de străini. Aceasta a mers atît de departe încît de cîtva timp, în exploatările agricole mai întinse, arendarea marilor proprietăți a fost de asemenea "acaparată" de străini. Fermierii români care formau o clasă destul de importantă acum vreo 30 de ani aproape că au dispărut din nordul țării, din Moldova de Sus, de unde ei au fost înlăturați puțin cîte puțin de către elemente străine care exploatează acum cea mai mare parte a acestei regiuni. În restul țării, fermierii străini: evrei, greci, bulgari, germani sînt remarcați într-un număr mare căci proprietarii de pământ care sînt în cea mai mare parte români nu-l exploatează personal decît extrem de rar. Ei îl arendează și nu se interesează decît de obținerea unor prețuri din ce în ce mai mari fără a se îngrijii de

ameliorări care ar trebui introduse în proprietățile lor, hărăzindu-le astfel, unei exploatari exagerate care slăbește fecunditatea solului.

Acest dezinteres al clasei cultivate din România liberă pentru ocupațiile productive, constituie partea slabă a civilizației acestei țări, o mare greșală în modul de a privi viața. În timpurile noastre, când intensitatea producției economice este măsura forței unui popor această îndepărtare a părții cultivate a poporului - aceea care trebuie să-și asume răspundere pentru direcționarea activității naționale - de la participarea în muncile realmente productive, constituie un veritabil pericol pentru existența țării. Din acest punct de vedere, trebuie îndreptate toate eforturile pentru responsabilizarea clasei luminate care determină această stare de lucruri, pentru impulsivarea ei în ideea de a o face să renunțe la intrigile inerente funcțiilor publice în favoarea ocupațiilor mai bine renumerate și mai profitabile întregului din care face și ea parte. Această situația atât de critică a condițiilor materiale ale existenței nu se regăsește la românii supuși, sistematic excluși de la funcțiile publice și astfel orientați spre ocupațiile productive atât de disprețuite de către românii liberi.

Să studiem acum manifestările supreme ale vieții popoarelor cele care le caracterizează civilizația, care dau măsura forței lor intelectuale și le fixează locul pe care îl ocupă în progresul umanității: Științele, Literalele și Artele.

Știința aplicată a făcut în România progrese foarte sensibile îndeosebi în ceea ce privește matematicile și construcțiile care se bazează pe ele, ocupații care pot fi ușor legate de posturile renumerate de Stat. Aplicațiile electricității preocupă de asemenea, un mare număr de ingineri chiar în domeniul locomotivii sau tracțiunii vapoarelor. Dar această știință aplicată nu va progresa decât în acel moment în care construcția mașinilor la care ne referim va avea loc în țară și acestea nu vor mai fi importate din străinătate. Fabricarea instrumentelor și aparatelor electrice a fost încercată în atelierul atașat de laboratorul profesorului de electricitate al Facultății de Științe din Iași, d-l Dragomir Humuzescu. În ceea ce privește aplicațiile de chimie ele sînt mai puțin practicate în România. Există cîteva fabrici de produse chimice dar proprietarii, ca și personalul conducător, sînt străini. Cîteva ingineri români sînt atașați exploatărilor petrolifere dar societățile străine care posedă sonde le pun în funcție mai ales cu specialiști din țările lor.

Știința teoretică este destul de bine reprezentată în Universități prin profesori de diferite discipline. Deși acești profesori nu fac altceva decât să expună, cu talent cuceririle obținute în domeniul adevărului prin munca și ingenuozitatea savanților europeni, unii dintre ei au început să contribuie cu propriile forțe la progresul cunoașterii științifice și multe reviste occidentale au publicat lucrări originale, pe diverse teme, datorate savanților români. Aceste lucrări din domenii cum ar fi matematicile, fizica, chimia, ating chestiuni de interes științific general. Pentru științele care studiază pămîntul și oamenii savanții români s-au legat în mod necesar de cunoașterea țării lor prin aplicarea principiilor științifice la diferitele probleme

locale care pot ajuta studierea naturii înconjurătoare. Astfel că, geografia, geologia, fauna și flora României, zăcămintele sale minerale și bogățiile metalurgice, istoria poporului român și a raporturilor lui sociale au constituit obiectul investigațiilor mai mult sau mai puțin aprofundate din partea oamenilor de știință ai țării.

Sub raport științific, românii arată deci o deosebită dispoziție de asimilare a cunoștințelor dobândite prin muncă seculară de către occidentali, aplicînd aceste cunoștințe la studiul țării lor și încep a se ridica în ierarhiile superioare ale științei creatoare de noi adevăruri. Din acest punct de vedere ei sînt încă la primii pași. Dar aceasta este calea cea bună.

În domeniul frumosului, încorporat în diferitele forme în care se prezintă artele, românii au procedat aproape în același mod ca și în cazul științelor. Ei au dobîndit, în școlile străine, principiile și procedeele utilizate pentru reproducerea frumosului și au aplicat aceste metode pentru a reda frumoasele forme în care se prezintă natura română. În pictură și în rudimentele de sculptură pe care românii le-au produs pînă azi, tipologiile și peisajele țării au furnizat tema principală a artiștilor dintre care cel mai mare a fost, incontestabil, pictorul Grigorescu, prin tablourile sale care reproduc poezia satului românesc.

Ceea ce românii încearcă să facă în domeniul arhitecturii este încă mai demn de remarcat. După imitarea și copierea modelelor străine, arhitecții români au conștientizat faptul că ar putea găsi o nouă notă de frumusețe arhitectonică în crearea unui nou stil original românesc prin utilizarea elementelor conținute în vechile edificii ale bisericilor și mănăstirilor, ca și în cîteva resturi de locuințe private. În ultimul timp, *stilul românesc* a devenit foarte la modă atît prin construcțiile mari cît și printr-un anumit număr de case. Observăm totuși că acest stil, care ține de cel bizantin ca și de cel arab și armean, prezintă, în ciuda originalității, cîteva aspecte apăsătoare, din pricina coloanelor prea scurte, a bolților prea aplătizate, a galeriilor sale prea sumbre, a ferestrelor și porților prea strîmte. Ar trebui ca arhitecții să finiseze aceste elemente, și, conservîndu-le originalitatea, să le dea mai multă lejeritate și mai multă zveltețe, căci numai astfel stilul românesc va putea introduce noi forme de frumusețe în arta de a construi. În mod incontestabil, în această reproducere a coloanelor, bolților, arhitavelor și capitulurilor de la biserici și vechi mănăstiri ca și în modul de construire al locuitorilor de altădată, sînt elemente evident destinate să reînnoiască arhitectura timpurilor noastre cu condiția unor prefaceri după exigențele esteticii moderne. Este o vastă perspectivă care se deschide artei de construire la români și poate chiar în Europa. Ar trebui însă ca cei care o practică să nu înceteze a o cultiva și a o perfecționa pentru a extrage din ea toată frumusețea de care e susceptibilă. Să ne gîndim că admirabila coloană greacă nu a ieșit din prima izbucnire a profunzimilor sufletești ale poporului grec ci au trebuit multe tatonări înainte ca formele tot mai perfecte ale ordinelor să împodobească templele.

Cît despre muzică, numeroși români, bărbați și femei, s-au distins ca executanți, cîntăreți, violoniști, pianiști, ajunși adeseori la o justă celebritate mondială. Chiar și creația corală a căpătat la noi o extindere considerabilă iar în ceea ce privește calitățile de ansamblu și finețea execuției, corurile bisericilor românești pot concura cu cele din alte țări. În general, muzica este mult practică la români și ceea ce e mai remarcabil este gustul pentru muzica clasică răpîndit în medii în care nu te-ai aștepta să-l întîlnești.

Dacă vom privi însă mai de aproape, vom găsi umbrele acestui tablou. Mai întîi, în ciuda celor două conservatoare de muzică, cel de la București și cel de la Iași, datînd de mai bine de 50 de ani, România nu are încă o orchestră formată din aceste școli. Cea din București, care poartă numele orchestrei Ministerului Instrucțiunii Publice este excelentă dar cea mai mare parte a artiștilor care o compun sînt străini. Muzica de cameră este de asemenea reprezentată la București printr-un cvartet însă doi dintre instrumentiști sînt străini. Singurele orchestre cu adevărat naționale sînt "Lăutarii țigani" care s-au modernizat însă complet prin studii muzicale făcute în conservatoarele țării. Impetuoșitatea și strălucirea execuției lor captivează chiaz auditoriul cel mai rafinat. Însă fragmentele care se execută sînt de obicei compoziții naționale, arii de dans și cîteva uverturi. Muzica clasică nu este aproape de deloc abordată. Datorită acestor stări de lucruri, românii nu pot avea încă o operă națională fiind obligați să recurgă mereu la opera italiană pentru a suplini absența muzicii dramatice.

Cea mai mare slăbiciune în ceea ce privește muzica aparține compozitorilor români. În afara cîtorva arii de dans, a cîtorva romanțe și a unor transpuneri de muzică populară, creația muzicală românească este un lucru absolut rar. Nu există încă un compozitor român de renume universală. De asemenea, puțini au încercat să transpună în forme clasice specificitatea muzicii românești. Celebru violonist român, primul premiat de Conservatorul din Paris, d-l George Enescu, a scris un fragment admirabil ca factură și orchestrație, "Poema română", dar nu e altceva decît un potpuriu de mare ținută pe tematica națională, în timp ce noi am vrea o muzică de genul celei create de Chopin, Smetana sau Glinka, în care, dincolo de formele marii arte, răzbat accentele muzicii naționale. Celelalte compoziții ale d-lui Enescu prin care el s-a impus publicului parizian sînt creații după gustul muzicii artistice moderne care nu au nimic în comun cu specificul românesc. Domnul Eduard Caudella, ex-directorul Conservatorului din Iași, a scris cîteva opere pe librete românești. Fără a discuta calitățile lor muzicale, aceste opere n-au fost reținute în repertoriu, nici în România, unde sînt cîntate de trupe improvizate, nici la Viena, unde una dintre ele a fost jucată.

Singurul domeniu al frumosului în care românii au creat opere durabile este poezia. Cei mai mari poeți ai poporului român, Vasile Alecsandri și Mihai Eminescu, ambii decedați la sfîrșitul secolului trecut, s-au inspirat din frumosul cel mai pur, încorporîndu-și concepțiile în forme naționale și în cea mai frumoasă și mai

originală limba română. Pentru a gusta din plin frumusețea creațiilor lor ar trebui citiți în original ceea ce nu e posibil decît foarte rar în cazul străinilor de vreme ce limba română nu este un idiom mondial. Traducerile, ca orice traducere a unei opere poetice de altfel, nu pot sa ofere decît un reflex îndepărtat al valorilor. Scrierile, nu numai ale celor doi corifei ai poeziei românești ci și ai unei întregi pleiade de poeți apăruiți după ei, sînt opere remarcabile din toate punctele de vedere care din păcate rămîn închise în granițele limbii care le-a născut și nu pot mișca profund decît sufletul aceluiași popor în sînul căruia au văzut lumina zilei. Opera magistrală a Elenei Văcărescu, "Rapsodia Dîmboviței", poate, să dea singură o idee despre acordurile noi pe care lirica românească le produce acum. Ceea ce face poezia noastră atît de perfectă este frumusețea formei, versul românesc fiind puternic ritmat și nu doar silabic cum este cazul versului francez, german sau italian. Acest ritm care a fost făcut posibil prin marea varietate în accentul cuvintelor, dau versului o armonie comparabilă cu cea a vechiului vers, chiar dacă era nerimat, și această armonie mai sporește încă atunci cînd rima vine să se adauge ritmului. Această formă care nu poate fi redată în altă limbă face traducerea din română mai dificilă decît cea din alte limbi. Traducerea răpește versului românesc muzicalitatea care, însoțind succesiunea ideilor, îi dă această profundă rezonanță care face din poezia versificată o limbă a zeilor.

Dacă ne vom referi la operele dificile în proză, cum ar fi nuvela și romanul, vom constata că cea care a înflorit la români este prima, deoarece romanul pretinde mai multă muncă și mai multă întrebuintare a facultății imaginative, în timp ce romanul este mai rar abordat și mai puțin reușit. În ceea ce privește teatrul, el a fost alimentat pînă nu demult aproape exclusiv cu piese franțuzești, traduse, localizate sau imitate. Din cînd în cînd, o inspirație națională izvorîită din peripețiile istoriei sau stările sociale ale românilor a venit să dea o notă originală repertoriului. Aceste opere n-au trecut însă frontiera și nu s-au jucat în altă parte decît la români. Ceea ce împiedică dezvoltarea tuturor acestor genuri este influența prea mare pe care Franța o exercită asupra spiritului român. Societatea cultivată care vorbește franceza, crescută după gusturile franceze și hrănită cu frumusețile literare pe care Franța nu încetează a le răspîndi peste tot, nu s-ar putea mulțumi cu imaginile atît de palide ale creațiilor românești. Operele literare românești nu sînt cumpărate, piesele românești nu sînt gustate. Literatura nu-ți poate procura o carieră în România. Ea nu constituie decît o ocupație secundară, de divertisment, pe care cei dotați cu talent literar o practică în afara îndeletnicirilor lor obișnuite. Adesea ele constituie un suport al ascensiunii în viața politică. Societatea cultivată se hrănește din gîndirea franceză și se delectează cu creațiile ei. Nuvela, romanul, teatrul francez, citit sau jucat, constituie distracțiile acestei societăți în timp ce operele românești de același gen sînt neglijate anume de cei care ar avea mijloace materiale pentru încurajarea lor.

O reacție s-a produs, de asemenea, în acest domeniu. Straturile cele mai adânci ale societății orașelor se ridică fără încetare printr-o cultură specifică spiritului lor, mai puțin legată de gândirea franceză. Operele naționale încep a găsi cititori și admiratori în acești recruți ai culturii. Bibliotecile ieftine beneficiază de editările mai multor librari ceea ce indică în mod clar revirimentul acestor spirite. Piesele de teatru cu caracter național sînt la fel de gustate de această ariergardă a civilizației românești. Această mișcare pare a se impune forțat chiar și în alte societăți. La o reprezentare de binefacere în care diletanții din înalta societate nu puseseră în program decît piese franțuzești, "naționaliștii" au produs o încâierare în care nici doamnele din înalta societate nu au fost cruțate. Poliția a trebuit să intervină și s-a vărsat sînge.

Ne rămîne să ne ocupăm de o disciplină capitală pentru progresul civilizației, disciplină care a avut menirea de a susține, de a dirija și corija producția intelectuală a popoarelor și anume *critica*. Cunoaștem maxima: "Critica e facilă și arta e dificilă". Credem că o critică bine făcută și utilă progresului nu este o afirmație gratuită pentru că se poate măsura gradul de civilizație al unui popor și după felul în care se folosește de critică făcînd-o să ajute la dezvoltarea gândirii.

În România, critica a fost mai întîi aplicată faptelor și personajelor, domeniu de unde a fost transferată în tărîmul literar. Jurnalele din prima perioadă a renașterii românești, 1828-1848, nu se ocupau decît de evenimentele politice înșă timpul celei de-a doua perioade, 1848-1866, găsim suficiente exemple de critică aplicate producțiilor literare sau artistice, cum ar fi dările de seamă (foarte bine făcute) ale reprezentațiilor teatrale semnate de Alexandru Filimon și foiletoanele ziarelor din epocă. Critica politică suferea înșă, prin înșăși natura sa de o slăbiciune iremediabilă, aceea de a se ocupa în primul rînd de elementul personal și de a uita uneori complet adevărul pe care ea ținea să-l aducă la lumină. Erau, într-adevăr, organele unor partide politice cărora nu le putem pretinde obiectivitatea și imparțialitatea indispensabile oricărei opere de critică binefăcătoare. Pasiunea îneca adevărul în oceanul ranchiunilor.

Viața politică a românilor va cîștiga cu atît mai mult în intensitate pe măsură ce destinele lor deveneau mai independente de puterile europene. Această intensitate se manifesta prin constituirea mereu mai concentrată a partidelor politice și prin polemica tot mai acerbă a ziarelor lor. La început interesul de partid era uneori uitat cînd era vorba de interesul național dar pe măsura trecerii timpului s-a văzut tot mai mult că spiritul de partid domina și deforma toate concepțiile. În zilele noastre, această rivalitate a atins un asemenea grad, încît un partid sau un ziar s-ar crede dezonorat dacă n-ar scuipa foc și flăcări contra tuturor actelor și contra tuturor personalităților partidului opus. Polemica jurnalelor a coborît atît de jos încît injuria și calomnia au devenit mijloacele cele mai uzitate. Aceste lucruri sînt la fel de cunoscute în Franța. Înșă acolo, în Franța, organele care au recurs la asemenea arme

de luptă nu sînt decît excepții în timp ce în România toate partidele și toate ziarele le folosesc în mod obișnuit. Jurnalele care aduc cele mai mari injurii sînt cele mai gustate de public, a cărui spirit a fost corupt prin această pervertire a cuvîntului.

Această luptă împinsă pînă la paroxism își găsește explicația în starea socială a României și în sistemul său administrativ. Cea mai mare parte a românilor cultivați sînt, așa cum am văzut, mari amatori de funcții publice, circumstanță care îi imparte în două tabere rivale: una care ar putea fi numită *beati possidentes* și cea a "însetaților". Această imixtiune a interesului personal în luptele politice le oferă caracterul atît de dușmănos, atît de ireductibil, cu atît mai mult cu cît toate ramurile de activitate națională sînt contaminate de politică. Politica este cea care determină avansarea ofițerilor în grad, care facilitează pătrunderea profesorilor în învățămînt, a medicilor, inginerilor, avocaților în posturile rîvnite, care influențează numirea sau avansarea judecătorilor, care înlocuiește prefectii de districte și de poliție, primarii și adjuncții lor, consiliile departamentale și comunale, directorii instituțiilor de Stat: poște și telegrafe, servicii sanitare, vămî, închisori, căi ferate, bibliotecari și chiar directori de teatre. Totul e modificat de la bază la vîrf odată cu schimbarea ministeriatului fără vreo preocupare pentru dezordinea în care cad aceste servicii prin această schimbare nu numai a direcției supreme ci și a "roțițelor" secundare.

Această stare de lucruri explică pe de o parte animozitatea care divizează partidele politice, iar pe de altă parte influența pe care ele o exercită asupra criticii literare, introducînd în aceasta virusul corupător care vatămă tot ceea ce atinge. Dacă un medic, un avocat, un inginer, adesea un candidat la o catedră de profesor universitar, vînează un post în virtutea unei lucrări, ziarele politice se concentrează asupra chestiunii și colaboratori care nu sînt în nici un fel calificați să se pronunțe asupra meritului sau nemeritului operei în chestiune, profitînd de vîlul anonimatului, ridică în slăvi valoarea candidatului prieten sau denigrează în modul cel mai violent candidatul inamic. Înțelegem că în asemenea conjuncturi nu este vorba de o chestiune de critică obiectivă ci doar de interes personal care capătă falsele culori ale criticii științifice. Acest sistem este imitat de către candidații rivali la premiul Academiei Române care, prin prietenii lor, redactori la ziare, se aruncă asupra operei contracandidaților. Singura diferență este că în acest caz nu este vorba de un interes politic ci de unul mai meschin - interesul material care urmează, totuși, exemplul luptelor politice.

Într-o asemenea stare de spirit, înțelegem cum critica literară și științifică propriu-zisă trebuie să fie la fel de viciată în esența ei, cu atît mai mult cu cît politica nu ezită a se amesteca în aprecieri în care nu ar avea ce căuta. Într-adevăr, orice autor trebuie să aparțină ori să simpatizeze, mai mult sau mai puțin, un partid politic. Dacă autorul este o femeie, ea trebuie să se sprijine pe un bărbat din familia ei, un soț, un tată, un frate, pe un grup oarecare. Aceasta este suficient pentru ca ziarele partidelor opozante să critice tot ceea ce adversarul lor creează căci există un mare

interes de a arăta că partidul opus este lipsit de valori literare și științifice, că nu are în funcții decît oameni de proastă calitate, pungăși, escroci ori saltimbanci politici. Un partid trebuie să murdărească reprezentantul celui alt partid în ochii opiniei publice, dincolo de orice limită, căci se înțelege că nu e permis-unui autor care nu face parte din grupul respectiv să obțină stima generală.

Este clar că pentru a ajunge la un asemenea scop, nu vor exista dificultăți legate de alegerea căilor. Orice e bun pentru deformarea "adversarului". Sînt ridiculizate imaginile, metaforele utilizate de acesta în poezie. Sînt reproduse pasajele criticate deturmîndu-se textele. Dacă un savant român s-a distins în străinătate prin cursurile sau descoperirile sale, se susține peste tot că s-a făcut de rîs și și-a ridiculizat țara. Sînt urmărite chiar și obiceiurile lui, modul în care se îmbracă, ce mănîncă, ce bea. Se rîde pe seama defectelor lui fizice. Este atacată familia, soțiile sînt expuse calomniilor vizînd viața intimă și toate acestea pentru a dovedi că lucrarea de care este vorba nu merită să fie citită ! Dacă este vorba de o lucrare științifică și dacă nu se poate găsi nimic altceva dispus, se va descoperi în curînd un pasaj dintr-un autor străin care conține o idee analoagă și se va reclama plagiatul, plasînd fragmentele incriminate pe două coloane pentru ca gazetărașul care a reușit aceasta să-și poată freca mîinile cu satisfacție.

Acest sistem de critică a cuprins toate spiritele și este aplicat chiar de autori de la care s-ar aștepta alte producții decît denigrarea confrăților lor. Aproape fiecare literat, fiecare romancier, fiecare poet, fiecare autor dramatic, se reunește cu alți cîțiva amici pentru a fonda o revistă prin intermediul căreia își pot proslăvi activitatea proprie și arunca în noroi pe cea a adversarilor. Astfel se înmulțesc revistele în România. În ciuda faptului că ele nu rezistă decît atît cît "trăiesc trandafirii în răstimpul unei dimineți", ele își îndeplinesc misiunea, aceea de a calomnia la culme un autor cu mai mult sau mai puțin renume.

Dacă ascultăm toate criticile români ar fi la fel de lipsiți de talente literare, științifice și artistice așa cum nu dispun - dacă dăm crezare tuturor ziarelor - nici de oameni onești și doritori ai binelui public.

Cum e posibilă o asemenea atmosferă intelectuală? Cultura serioasă și profundă este încă puțin răspîndită în România, în ciuda unor elemente superioare. Ea n-a reușit încă să constituie o opinie publică literară, științifică sau artistică. Se poate susține, nesancționat, orice enormitate, fără a atrage oprobriul opiniei publice. Dimpotrivă, vom găsi mereu un număr de persoane care vor fi interesate să susțină aceste elucubrații. Principiile frumosului și adevărului nu au pătruns încă în spiritul public și nu credem că judecata individuală, distorsionată de atîtea elemente personale, ar putea înlocui critica obiectivă, singura care ne poate ghida în aprecierile estetice și științifice.

(Traducere de Andi Mihalache)